

Лекція 2

ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРВИННИХ ВИМІРЮВАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЮВАЧІВ

Перетворюючі характеристики - це характеристики, які встановлюють зв'язок між вхідною і вихідною величинами. До них відносяться функції перетворення (градувальні характеристики), коефіцієнти перетворення, чутливість, діапазон перетворення, поріг чутливості.

Метрологічні характеристики засобів вимірювань - це характеристики, які:

1. нормуються для визначення результату вимірювання та його похибки;
2. впливають на результат і точність вимірювань.

Розрізняють **нормовані метрологічні характеристики**, вимоги до яких встановлені нормативними документами, і **ненормовані**.

Нормування метрологічних характеристик полягає у раціональному виборі та законодавчому затвердженні їх номенклатури (переліку), встановленні номінальних значень та допустимих відхилень реальних метрологічних характеристик перетворювачів від їх номінальних значень.

Номенклатура метрологічних характеристик встановлюється Державним стандартом.

Нормовані метрологічні характеристики засобів вимірювань поділяють на наступні групи:

1. характеристики, призначені для визначення результатів вимірювань (без введення поправки);
2. характеристики похибок засобів вимірювань;
3. характеристики чутливості засобів вимірювань до впливаючих величин;
4. динамічні характеристики засобів вимірювальної техніки;
5. метрологічні характеристики впливу на похибку;
6. неінформативні параметри вихідного сигналу.

Характеристики **систематичної складової похибки** засобів вимірювань вибирають з числа наступних:

- 1) значення систематичної складової Δ_c ;
- 2) значення систематичної складової Δ_c і, додатково, математичне сподівання $M[\Delta_c]$ і середнє квадратичне відхилення $\sigma[\Delta_c]$ систематичної складової похибки.

Характеристики **випадкової складової похибки** засобів вимірювань можуть бути представлені у вигляді:

- 1) середньоквадратичного відхилення $\sigma[\Delta_v]$ випадкової складової похибки;
- 2) середньоквадратичного відхилення випадкової складової похибки і, додатково, нормалізованої автокореляційної функції або функції спектральної густини випадкової складової похибки.

Залежно від **режиму роботи** як технічні, так і метрологічні характеристики поділяються на статичні і динамічні.

Статичні характеристики відповідають статичному режиму роботи перетворювача, при якому перетворювана (вимірювана) величина не залежить від часу.

Динамічними називають характеристики, які проявляються при роботі перетворювача (датчика) в динамічному режимі, тобто коли перетворювана величина є функцією часу.

Динамічним режимом роботи технічного пристрою вважається режим роботи, при якому зміна величини y на виході перетворювача в залежності від зміни вхідної величини x відбувається, не миттєво, а з деяким запізненням, яке зумовлюється часом перебігу фізичних процесів у самому перетворювачі (інерційними властивостями). Ця залежність і становить динамічну характеристику перетворювача.

Статичні характеристики перетворювачів

Статичною характеристикою перетворювача називається залежність $Y=f(X)$ вихідної величини Y від вхідної X , якщо вхідна величина змінюється настільки повільно, що в кожний момент часу її можна вважати незмінною.

Функція $f(X)$ називається **функцією перетворення**.

Розрізняють номінальну (ідеальну) функцію перетворення $Y = F_n(X)$ і реальну (дійсну, робочу) функцію перетворення $Y = F_p(X)$.

$$Y = F_n(X) \quad (2.1)$$

$$Y = F_p(X) \quad (2.2)$$

$$\Delta_{\text{пер.}} = \Delta Y = F_p(X) - F_n(X), \quad (2.3)$$

$$Y = f(X_1, X_2, X_3, \dots X_n)$$

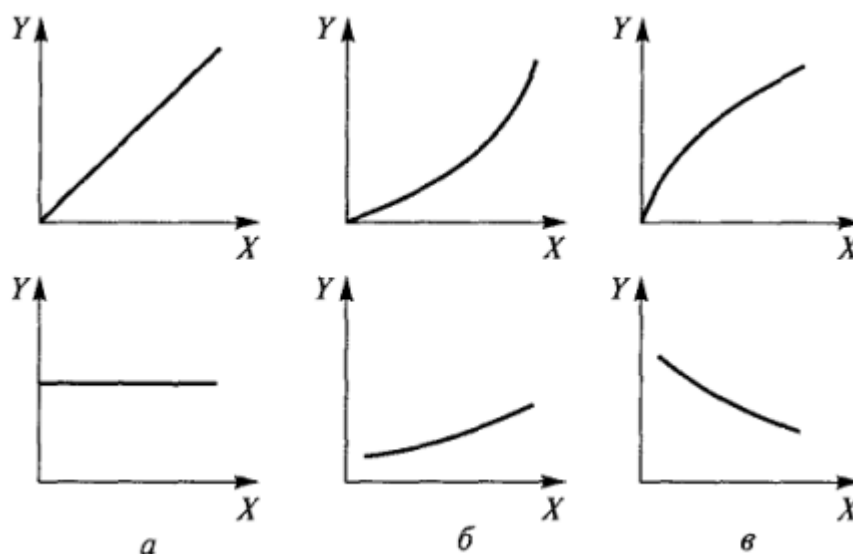

Рис. 2.1. Функції перетворення: а - лінійна; б, в - нелінійні

$$y = a + S \cdot X$$

де a - постійна складова (тобто значення вихідного сигналу при нульовому вхідному); S - тангенс кута нахилу прямої до вісі x .

У випадку лінійної залежності $S = \text{const}$. Тоді вводять позначення $S = K$. Коефіцієнт K називають коефіцієнтом перетворення або масштабним коефіцієнтом.

Логарифмічна функція перетворення описується залежністю

$$y = a + s \cdot \ln X$$

експоненціальна

$$y = ae^{sX}$$

степенева

$$y = a + bX^k$$

де s, b, k - постійні числа.

Головною загальною характеристикою перетворювачів є коефіцієнт перетворення (або коефіцієнт передачі), що представляє собою відношення вихідної величини перетворювача y до вхідної величини x ,

$$K = \frac{Y}{X}, \quad (2.4)$$

$$K' = \frac{\Delta Y}{\Delta X}, \quad (2.5)$$

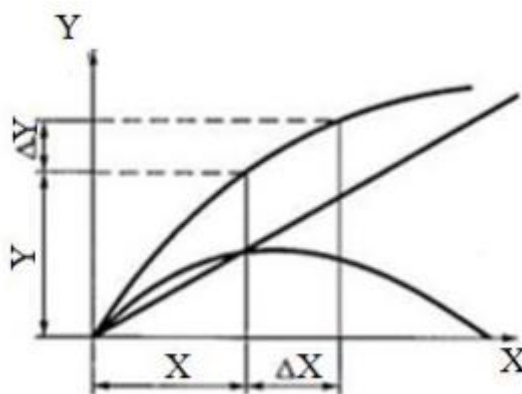

Рис. 2.2. Види статичної характеристики перетворювачів

$$\text{При } \Delta X \rightarrow 0, \quad K' = \frac{dY}{dX}.$$

Величина, що представляє собою відношення відносного збільшення вихідної величини $\Delta Y/Y$ до відносного приросту вхідної величини $\Delta X/X$, називається відносним коефіцієнтом перетворення

$$\eta_{\Delta} = \frac{\Delta Y/Y}{\Delta X/X} = \frac{\Delta Y/\Delta X}{Y/X} \quad (2.6)$$

При $\Delta X \rightarrow 0$ отримуємо

$$\eta_{\Delta} = \frac{dY/Y}{dX/X} = \frac{dY/dX}{Y/X} = K' \cdot \frac{1}{K} \quad (2.7)$$

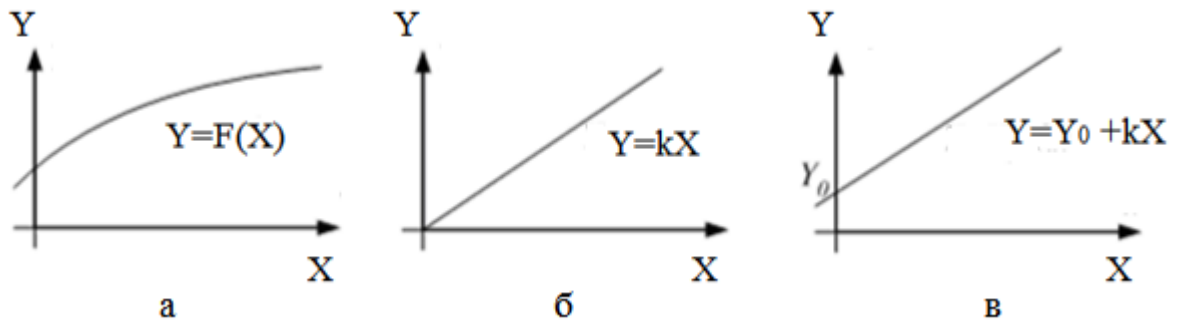

Рис. 2.3. Типові функції перетворення: а) нелінійна, б) лінійна, в) лінійна, що не проходить через 0.

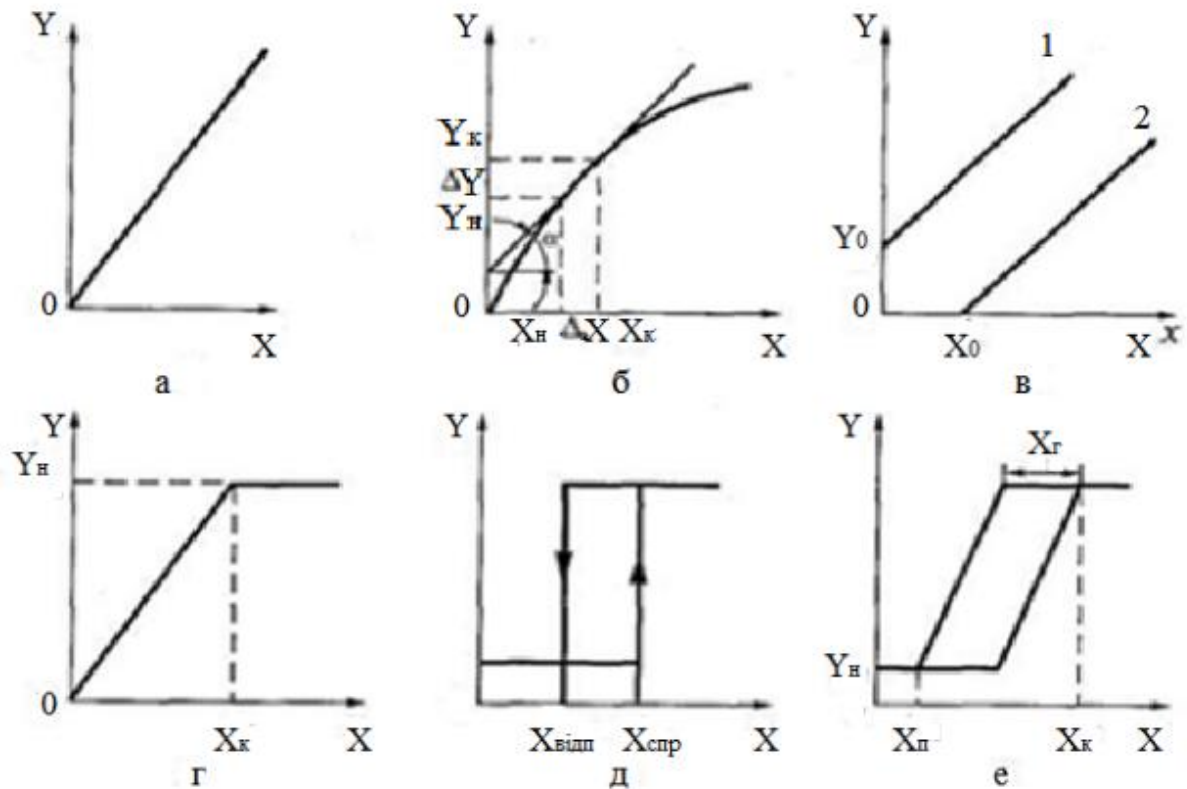

Рис. 2.4. Статичні характеристики датчиків:

а – лінійна; б – нелінійна; в – х сигналом холостого ходу та зоною нечутливості; г – з ділянкою насичення; д – релейного характеру; е - з петлею гістерезису.

В загальному випадку рівняння перетворення для лінійної статичної характеристики має вигляд:

$$Y = f(X) = \pm B + KX ,$$

де B - стала; K- коефіцієнт перетворення

$$K_{\text{п}} = \frac{X_{\text{відп.}}}{X_{\text{спр.}}} , \quad (2.8)$$

$$K_{\text{г}} = \frac{X_{\text{г}}}{(X_{\text{к}} - X_{\text{п}})} , \quad (2.9)$$

Для нелінійних характеристик коефіцієнт перетворення не є сталою величиною, тому в цьому випадку використовують **диференціальний коефіцієнт перетворення** $K_{\text{д}}$, під яким розуміють границю відношення вихідної і вхідної величин:

$$K_d = \frac{dY}{dX} = \left| \frac{\Delta Y}{\Delta X} \right|_{\Delta X \rightarrow 0}$$

$$\Delta_p(X) = X_k - X_n; \Delta_d(X) = \frac{X_k}{X_n}; \Delta_p(Y) = Y_k - Y_n; \Delta_d(Y) = \frac{Y_k}{Y_n}$$

$$K_r = \frac{X_r}{(X_k - X_n)}, \quad (2.9)$$

$$S(X) = \frac{\Delta Y}{\Delta X}, \quad (2.10)$$

$$S(X) = \frac{dY}{dX} = F'(X)$$

$$S_{\text{сер.}} = \frac{Y_k - Y_n}{X_k - X_n}$$

$$S_{\text{відн.}} = \frac{\Delta Y/Y}{\Delta X/X}, \quad (2.11)$$

$$S = S_1 \cdot S_2 \cdot S_3 \cdot \dots \cdot S_n, \quad (2.12)$$

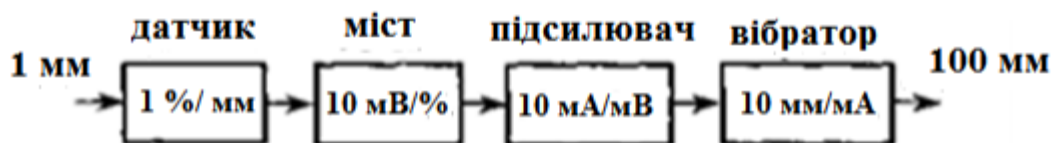

Рис. 2.5. До визначення чутливості вимірювального приладу

$$S = S_d \cdot S_m \cdot S_{\text{сис}} \cdot S_v = 1\%/мм \cdot 10 \text{ мВ} / \% \cdot 10 \text{ мА/мВ} \cdot 1 \text{ мм/мА} = 100 \text{ мм/мм}.$$

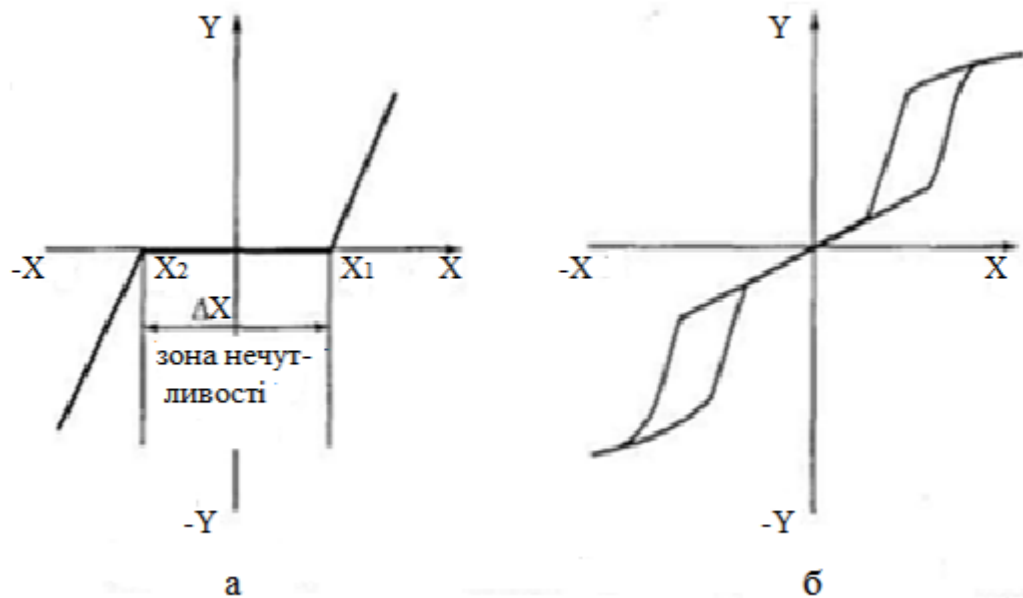

Рис. 2.6. Схема визначення порога чутливості:

а – характеристика перетворювача при наявності «мертвого ходу»;

б – характеристика перетворювача при наявності релейних властивостей.

Межа перетворення перетворювача – це максимальне значення вхідної величини, яка ще може бути сприйнята перетворювачем без спотворення цієї величини і без пошкоджень перетворювача.

Робочий або динамічний діапазон перетворювача — це діапазон зміни вхідної величини, в якому параметри перетворювача не виходять за задані межі.

Діапазон перетворення вхідної величини – це різниця між максимальним і мінімальним значенням вхідної фізичної величини:

$$D_x = X_k - X_p, \quad (2.13)$$

Аналогічно діапазон перетворення по вихідній величині

$$D_y = [f_0] Y_k - Y_p, \quad (2.14)$$

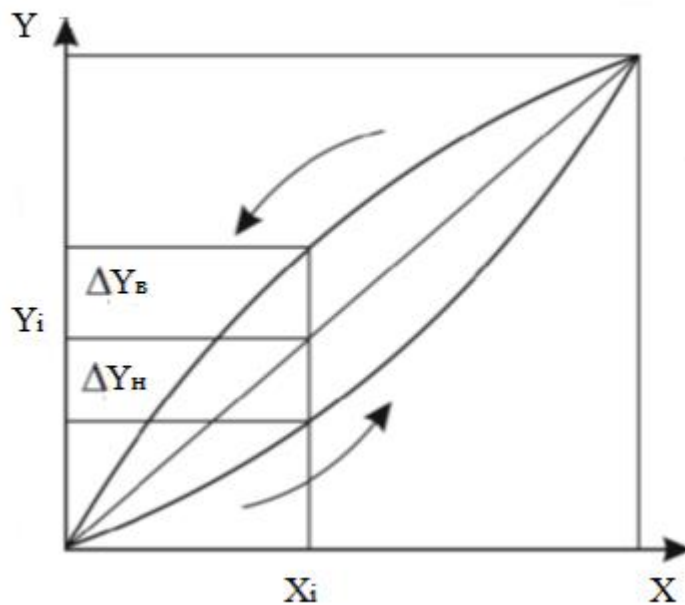

Рис. 2.7. Функція перетворення із гістерезисом:

ΔY - похибка від гістерезису; Y_n – значення вихідної величини при зростанні вхідної величини x ; Y_v - значення вихідної величини при зменшенні вхідної величини X .

Лінійність перетворювача — це ступінь наближення функції перетворення датчика до прямої лінії.

Нелінійність визначається для перетворювачів, функцію перетворення яких можна апроксимувати прямою лінією.

Відтворюваність - це здатність перетворювача при однакових умовах видавати однакові результати.

Постійність у часі функції перетворення - важлива статична характеристика перетворювача.

Потужність, яку споживає ВП, залежить від його вхідного опору та характеризує ступінь взаємодії ВП та досліджуваного об'єкта.

Роздільна здатність перетворювача — це властивість розрізняти два близькі значення вхідної величини.

Повторюваність — це властивість датчика зберігати свої параметри від екземпляра до екземпляра.

Опір перетворювача. Опір є важливим фактором, що характеризує перетворювач. Опір - це відношення узагальненої сили до обумовленої нею

узагальненої швидкості (для електротехніки - це відповідно електричні напруги і струм). Опір характеризує втрати енергії в системі.

Опір може бути активним, реактивним, комплексним.

Вхідний і вихідний імпеданс датчика — це вхідний і вихідний повні опори.

Зворотна дія перетворювача на вимірювану величину.

Неметрологічні характеристики засобів вимірювань (перетворювачів) – це характеристики, які не впливають на результат і точність вимірювань, але визначають технічні та експлуатаційні параметри засобів вимірювальної техніки. Вони, як правило, не нормуються.

До неметрологічних характеристик належать:

Надійність. Під надійністю розуміють здатність об'єкта (зокрема, датчика, перетворювача) зберігати свої характеристики в заданих межах за певних умов експлуатації протягом заданого часу. Основним показником і характеристикою надійності засобу вимірювань є працездатність,

Працездатність засобу вимірювань – це такий стан засобу вимірювань, за якого він здатний виконувати свої функції згідно з вимогами нормативно-технічних документів (НТД).

Безвідмовність - це властивість об'єкта неперервно зберігати працездатний стан протягом тривалого часу у певних умовах експлуатації. При цьому не допускаються відмови. Під **відмовою** об'єкта розуміється невиконання будь-яких функцій або режимів, обумовлених в технічній документації. Показником безвідмовності є напрацювання на відмову.

Відмова – це порушення працездатності засобу вимірювань. Розрізняють **раптову відмову**, коли засіб вимірювань повністю втрачає робочу здатність, наприклад, внаслідок обриву кола, та **поступову відмову**, коли із старінням засобу вимірювань його метрологічні характеристики виходять за допустимі межі.

Напрацювання – це тривалість роботи засобу вимірювань в годинах, циклах або обсяг роботи, а **напрацювання на відмову** - відношення

напрацювання ремонтowanego засобу вимірювань до кількості відмов упродовж цього напрацювання.

Довговічність - це властивість об'єкта зберігати працездатний стан і задану ефективність до настання граничного стану, при якому він не здатний виконувати всі або одну зі своїх функцій, в тому числі не забезпечувати виконання будь-яких параметрів в заданих межах.

Показниками довговічності є термін служби і ресурс

Термін служби – це календарна тривалість експлуатації працездатність, а ресурс — напрацювання до граничного стану, за якого подальша експлуатація працездатність повинна бути припинена.

Економічність засобу вимірювань – простота конструкції та виправдана економічна вартість.

До статичних характеристик перетворювачів інформації ставляться певні вимоги: **однозначність** (мінімальний гістерезис); **стабільність у часі**; **ідентичність** для однотипних перетворювачів.